

Билгилким, футувват илми шариф-мўтабар илмлардандир ва тасаввуф билан *тавҳид илми*нинг бир бўлагидир. Ва оламнинг улуг зотлари бу илмда кўп китоблар битибдирлар ва унинг таърифи, камоли ҳақида кўп саҳифаларни қоралаганлар дейди Аттор. Чунончи, “Қавоъиду-л-футувват”(ни) Фаридиддин Атторга нисбат берибдирлар. Ва яна “Одобу-л-футувват” (“Футувват одоби”), “Ориф-л-масриф” (“Орифлар фойдаси”), “Мирсоду-л-аъбод” (“Бандаларнинг мушоҳада қиладиган жойи”), “Ҳадикату-л-ҳақиқат” (“Ҳақиқат боғчалари”) номли рисоалар, шунингдек, Жомийнинг “Рисолаи сайр”, Зариа Исфохонийнинг “Зоду-л-ахира” (“Охират озуқаси”), Шайх Атторнинг “Тазкирату-л-авлиё” каби китоблари мавжуд бўлиб, уларда бу шариф илм – футувватнинг зикри ва бу сифатга мушарраф кишиларнинг таърифи берилган - дейди олим Нажмиддин Комилов [2:32].

Бугунги педагогик тафаккурга мункаше бўлган оҳангда яна Аттор дейдики: “Билгилким, “футувват” сўзининг луғавий маъноси ёшлик демак, ёш йигитни “фатий” дерлар. Баъзилар бу сўзга изоҳ бериб, футувватни жувонмардлик (жўмардлик) деганлар. Истилоҳ сифатида *футувват* деб омма орасида яхши сифатлар ва намунали ахлоқ билан машхур бўлишни айтадилар, шу вазҳданким, бундай одам ҳамиша ахлоқи билан ўз касбдошлари, тоифа-табақаси орасида *мўмтоз* бўлади. Футувватнинг уч мартабаси бор: аввал саховат, яъни бор нарсани ҳеч кимдан қизғанмаслик. Иккинчиси сафо, яъни қалбни кибру ҳаво, гина-кудурат, қасд-ғазабдан покиза, пок тутиш. Учинчиси вафо, яъни ҳамма вақт халқ хизматида бўлишдир [4].

Айтмоқчи, Фаридиддин Атторнинг «Илоҳийнома» асари Абу Абдуллоҳ Ансорийнинг шу номли асарида фарқ қилиниши керак. Ансорий асари «Муножот» номи билан ҳам машхур. Аттор асари эса ўзига хос

муқаддима «Ҳамди беҳад»дан бошланади. Дастлабки мақолада эътиқод ҳақида сўз юритилиб, «Аёл садоқати», «Аёл ишқи», «Бектош ва Робиа», «Сулаймон ва чумоли», «Қўқармасдан бурун мева берган дарахтлар», «Ит ва суфий», «Иброҳим Адҳам ва дарвиш» каби ҳикоятларни ўз ичига олган [2:7-12].

Аттор асаридаги рамзлар, калит сўзлар, тимсоллар тушунилишида унчалик қийинчилик туғдирмайди. “Тўн билан нон гамини ейишинг қачонгача, ном-шухрат учун, ор-номус учун қайғуришинг қачонгача? Аслида ажойиб хилқатинг бор, беҳуда фикрлар билан хилқатингни хароб этма, одамийлик ва илоҳийлик сифатларидан узоқлашма, сенинг атлас тўнинг одамийлик сифатингдир” – деди Аттор. Унинг бу “Сенинг ичингда *жавҳар* – Мутлақ рухнинг сири бор, аммо бу ерда сенга йўл кўрсатувчи йўқ. Охирда йўқотган нарсанг сенинг ўзингдандир, бу зоҳирий сирлар бандига гирифтор бўлгансан. Сен Холиқнинг зоти ва сифатлари жавҳарига эгасан, аммо зотининг дийдоридан узоқсан. Сенинг жавҳаринг барчаникидан афзалдир. Ажабки, фалак ва юлдузлар сенинг кўзларинг – дийдангдир, уйнинг ичидасану эшикдан ташқарисан, ҳам кўринасан, ҳам йўқсан” деб хитобқилиши эса инсон ахлоқини янада сайқаллаштириш учун илҳом беради.

Фаридиддин Атторнинг «Жавҳару-з-зот» асари эса ўзбекчада нашр этилмаган. Бироқ «Илоҳийнома»нинг ниҳоясида улуг мутасаввифнинг шориҳи сифатида раҳматли профессор Нажмиддин Комилов ушбу асардан парчалар келтириб, уларни шарҳлаб берган. [2:72-94]. Биз ҳозирча «Жавҳару-з-зот»га фақатгина сурат ва маъни жиҳатидангина муносабатда бўлиб, бу мураккаб педагогик муаммонинг талқинида Аттор ҳазратларининг айрим асарларигагина мурожаат қилдик, холос.

Адабиётлар

1. Бадиъуззамон Фурўзонфар. Рисола дар таҳқиқи аҳвол ва зиндаги Мавлоно Жалолиддин Муҳаммад. – Техрон: 1315.
2. Комилов Н., Нажмиддин Кубро. Рисола. – Т.: А.Қодирий номидаги Халқ мероси нашриёти, 1995. 32-б.
3. «Муножот» талқинида проф. А.Аъзамовнинг «Муножотнома». – Наманган: 1997; -Тошкент: 2001. рисола, «Маҳбубу-л-қулуб»даги сўфийлар ахлоқи талқини Н.Комиловнинг «Дарвеш ахлоқи таърифида» мақоласи (Филология масалалари, 2004, 1-сон, 4-9-б.)да акс этган. Шунингдек, “Маҳбубу-л-қулуб” асари рус тилига А.Рустамов томонидан таржима этилиб, “Сўфийлар” тўпламида нашр этилган. Қаранг: Суфий. Восхождение к истине / Антология мысли. Изд. подготовлено Л.Яковлевым. – М.: ЭКСМО, 2007. – С. 358-410.
4. Фаридиддин Аттор. Илоҳийнома. Насрий таржима, талқин ва тафсир. Амалга оширувчи Н.Комилов («Тавҳид асрори» қисмидан). - Т.: “Ёзувчи”, 1994. 72-94-б.
5. Шамолов А.А. Сравнительный анализ этики Абу Хамида Газали и Насириддина Туси/А.А.Шамолов. – Душанбе: 1994. - С.180 с.

РЕЗЮМЕ. Ушбу мақола, Фаридиддин Атторнинг машхур тасаввуфий асари “Илоҳийнома” асари таҳлил этилади, бу асардаги нафсингни ўлдирилсанг - оламни эгаллайсан, агар Худо йўлига лойиқ бўлсанг, хою ҳавас йўлини тарк эт, хайратнинг охири кўринмайди, сен хайрат олами ичра ғарқсан, бахт ва бахтсизлик ҳақидаги тушунчаларинг бўш ва бемаъни, ташла бу ҳаёлларни каби масалалар таҳлил этилади.

РЕЗЮМЕ. В данной статье анализируется известный мистический труд Фаридуddина Attara "Илохийнама", если вы сможете убить свое эго в этом произведении - вы захватите мир, если вы достойны пути Бога, сойдите с пути похоти, радости нет конца, вы тонете в мире чудес, ваше понимание счастья и несчастья пусто и бессмысленно, отбросьте эти фантазии и проанализируйте такие вопросы.

SUMMARY. This article analyzes Fariduddin Attar's famous mystical work "Ilohiyname", if you can kill your ego in this work - you will take over the world, if you are worthy of God's path, leave the path of lust, there is no end to the joy, you are drowning in the world of wonder, your understanding of happiness and unhappiness It is empty and meaningless, throw away these fantasies and analyze such issues.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА CBI VA STEM ТЕХНОЛОГИЯСИГА АСОСЛАНГАН ДАРСНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШНИНГ ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

Ф.Машарипова – ассистент ўқитувчи
Урганч давлат университети

Таянч сўзлар: CBI/STEM технологияси, илмий тадқиқот, интеграцион модел, ҳавоза модели, компетентив, аффе́ктив филтёр.

Ключевые слова: технология CBI/STEM, научные исследования, интеграционная модель, модель подмостки, компетентный, аффе́ктивный филтёр.

Key words: CBI / STEM technology, scientific research, integration model, scaffolding model, competent, affective filter.

Давлат сиёсати даражасида университет таълимида чет тилга катта эътибор қаратилган бир шароитда соҳа эҳтиёжларига мос чет тилини интенсив ўргатувчи дарслар мажмуасини ташкил қилиш чет тили таълими

соҳасида ечимини кутаётган муҳим масаладир.

Жумладан, CBI/STEM технологиясининг интеграцион моделининг айрим унсурларини Г.Қ.Обидова ўз тадқиқот ишида инглиз тилини

ўргатишда экологик маданиятни ривожлантиришнинг интегратив тамойиллари (экологик онг, экологик тафаккур, экологик психология, экологик фаолият, экологик қадриятлар) экология, биология, география ва тиббий-гигиена фанларини синхронизация ва корреляция орқали уйғунлаштириш асосида такомиллаштирган [9:44]. Тадқиқотчи буларнинг барчаси таълим жараёнига интегратив ёндашувни таълим олувчиларда оламнинг глобал манзарасини шакллантиришдаги муҳим шарт деб аниқлайди. Шунингдек, муаллиф томонидан таълимда тўртта асосий йўлни интеграция қилишни қўллаш таклиф қилинади: қўшилиб кетиш; киритиш; синхронизация (мослаш); корреляция (ўзаро боғлаш) [9:49].

CBI/STEM технологиясининг хавоза моделининг айрим элементларини Н.Н.Норматова ўз тадқиқотида иқтисодиёт таълим йўналиши талабаларининг касбга йўналтирилган инглиз тилидаги оғзаки нутқ кўникмаларини ривожлантиришда “ҳамкорликда ишлаш” таълим технологиясидан фойдаланиш бўйича махсус тавсиялар ишлаб чиқилган ва жараён самарадорлиги оширилган, талабаларга касбга йўналтирилган инглиз тилини ўқитишда оғзаки нутқ кўникмаларини “дискурс”га таянган ҳолда ривожлантиришнинг ўрни ва аҳамияти илмий асослаб берилган ва иқтисодиёт таълим йўналиши бўйича институционал дискурснинг мувофиқ турлари ажратиб чиқилган [7:8].

CBI/STEM технологиясининг компетентив ёндашувининг айрим ўзига хос унсурлари С.М.Саиджалалованинг амалиётга муваффақиятли жорий қилинган тадқиқот ишида, нофилологик олий таълим муассасаларининг бўлажак мутахассисларида рус тилидаги нутқ компетенцияларини ривожлантириш модели натижасида нутқ компетенцияларини ривожлантиришга йўналтирилган методик тавсиялар ишлаб чиқилиб, улар нутқ компетенцияларининг услубий ёндашувлари ва педагогик шартларини такомиллаштиришга эришган [12:8-9].

CBI/STEM технологиясининг аффектив филтёр гипотезаси тадқиқотчи П.Х.Омонов чет тилларни ўқитишда талабалар ижтимоий-маданий компетенциясини ривожлантиришда тил ўзлаштиришга салбий таъсир қиладиган мотивациянинг пасайиши, ишончсизлик каби аффектив ҳолатларнинг олдини олишга қаратилган лингводидактик таъминотнинг самарадорлиги кўп киррали интеллект (Multiple intelligence) ва эмоционал филтёр гипотезаси (affective filter hypothesis) каби психологик омилларга устунлик бериш асосида такомиллаштирилган. Шунингдек, тадқиқотчи дарсда талабаларга инглиз тилини мураккаб ўқитишга қаратилган мультимедиял ўқув ресурс манбалари веб-саҳифа кўринишидаги онлайн платформа (Online Platform) дастурлаш тилига оид императив, декларатив, функционал ва объектга йўналтирилган аутентик материаллар узлуксизлигини таъминлаш тизимини ва инглиз тилини анъанавий таълим шароитида ўқитишда аутентик видеоматериаллардан фойдаланишга қаратилган лингводидактик таъминот самарадорлиги ҳаётий коммуникатив эҳтиёжлилиқ, фанлараро алоқадорлик, интегративлик тамойилларига асосланган уч босқичли (намоийшдан олдинги-рецептив, намоийш жараёнидаги - репродуктив ва намоийшдан кейинги - продуктив) машқ ва топшириқлар тизимини ишлаб чиқиш орқали исботланган [10:8]. CBI/STEM технологиясининг таншириқларга асосланган моделининг айрим кўринишини Х.Ф.Максудованинг Тошкент фармацевтика институтининг фармация ва саноат фармацияси факультетининг 1-2 босқич 200 нафар талаба ва 15 нафар профессор-ўқитувчилар, Андижон тиббиёт институтининг фармация йўналиши

1-2-босқич 150 нафар талаба ва 10 нафар профессор-ўқитувчилар, Тошкент педиатрия институтининг Нукус филиалининг фармация йўналишининг 1-2- босқич 100 нафар талаба ва 10 нафар профессор-ўқитувчилари, жами 35 нафар профессор-ўқитувчи ва 430 нафар талаба иштирокидаги илмий тадқиқот тажриба-синов ишларига фармацевтика йўналиши талабаларининг инглиз тилида ижтимоий ва касбий мулоқот, фармацевтик терминларни оғзаки ва ёзма нутқда қўллаш, касбий-соҳавий дастлабки ёзув кўникмаларини аниқлашга доир ҳар бир босқич учун берилган 8та топшириқ [4:109] талабалар томонидан тўлиқ бажарилиши бу моделнинг амалдаги самарасига ишонч бағишлайди.

С.А.Мисиров томонидан ишлаб чиқилган умумий лингводидактик тавсиялари: (1) муаллимлар педагогик фаолиятини режалаштириш ва ташкил этишга системали ёндашиш; (2) ўқув жараёнига замонавий дидактик материал билан таъминлаш; (3) таълимда предметлараро боғланиш тамойилига изчил амал қилиш; (4) инглиз тили ўқитишнинг асосий мақсад ва вазифаларига мос методик усулларни қўллаш; (5) ўқувчилар билим, кўникма ва малакаларини мунтазам назорат қилиб бориш; (6) таълимда индивидуал (яккама-якка) ёндашиш тамойилига риоя қилиш [5:13] талабаларига CBI/STEM технологияси жавоб беради.

Таълимшунос Х.Ф.Максудова ўз тадқиқотида илк бор фармацевтика йўналишида касбга йўналтирилган инглиз тилини тўрт босқичли тизимда умумкасбий (EGPP), умумакадем (EGAP), махсус касбий (ESPP), махсус академ (ESAP) йўналишларда ўқитишда компетенциявий ва соҳавий ёндашув мезонлари асосида дарсда талабаларнинг ўқув-когнитив кўникмаларини ривожлантиришга қаратилган дидактик таъминот ишлаб чиқилган ва фармацевтика йўналишида кредит-модуль таълим тизими тамойиллари асосида «Тиббиётда хорижий тил» модулини ўқитишнинг муқобил усули сифатида таклиф этилган, бўлажак фармацевтларнинг касбий лаёқат хусусиятларини ривожлантирувчи амалий (билим, малака, кўникма), аксиологик (касбга шахсий йўналганлик), ҳиссий (ўз-ўзини бошқариш), аутокомпетенция (технологиялардан фойдалана олиш), махсус компетенция (касбий вазифаларни еча олиш) компонентлари касбий-коммуникатив компетенцияларини шакллантиришда бирламчи омил эканлиги фармацевтларнинг хорижий тилларга ташқи ва ички эҳтиёжларига қаратилган лингводидактик таъминотни оптималлаштириш орқали исботланганлиги [4:109]. CBI/STEM технологиясининг ‘schemata’ назариясининг ўзбек аудиториясида тадқиқ этилиши мумкинлигини кўрсатади. Бунда талабанинг дастлабки таянч соҳа билимларининг тил ўрганиш жараёни билан узвий боғлиқлиги эътироф этилади. Д.Румелхарт таъкидлаганидек бу билишни қурувчи блоклардир [10].

CBI/STEM технологиясининг дарсда касбга йўналтирилган муаммоли вазиятни ҳал этишга мўлжалланган усуллардан, топшириқларни бажаришга қаратилган билимлар, касбга йўналтирилган малакалар, тиббий концепцияларни билиш, мантикий фикрлаш техникасини егаллаш каби стратегиялар М.И. Аҳмедова томонидан Тиббиёт олий таълим муассасалари талабаларининг “чет тилда касбий коммуникатив компетенцияси” тушунчаси остига умумлаштирилиб ўрганилган. Бунда медик-талабаларнинг чет тилда касбий коммуникатив компетенциянинг шаклланганлик даражасини аниқлаш учун баҳолаш мезонлари ҳам ишлаб чиқилиб, Андижон давлат тиббиёт институтида, Тошкент тиббиёт академияси, Тошкент тиббиёт академиясининг Фарғона филиали базасида амалга оширилган тажриба-синов ишларига жами 232 нафар респондент жалб қилинган бўлиб, шулардан тажриба

гуруҳларида 120 нафар, назорат гуруҳларида 112 нафар талаба иштирок этган [1:16].

Битирувчиларда тегишли компетенцияларни шакллантиришда педагогик ҳамкорликда бўлажак касбий фаолиятнинг ўзига хос жиҳатларини талаба ўзлаштириши учун самарали ҳамкорлик фаолиятини йўлга қўйиш, ҳамкорликда тadbирлар ишлаб чиқиб, амалга ошириш, консултиватив ёрдам ташкил қилиш, натижаларни баҳолаб, эксперимент дастурини такомиллаштириш юзасидан унга тегишли ўзгартиришларни киритиш зарурлиги, кўплаб хорижий тилдан дарс бермайдиган ўқитувчилар ҳам хорижий тилдаги лойиҳаларни тайёрлашда иштирок этиши мумкинлиги, бу, ўз навбатида, уларнинг касбий маҳоратларини оширишда яқиндан ёрдам бериши мумкинлиги [4:109] бир неча тадқиқот ишларида ўз исботини топган.

CBI/STEM технологиясининг асосини ташкил қилувчи фанлар алоқадорлик – бу ўқитувчи ёки талабанинг когнитив фаолият жараёнида ўрнатадиган ва маълум бир муаммони чуқур англашга, шунингдек билимларни амалда самарали қўллаш мақсадида ўрнатилган мавзулар ўртасидаги боғлиқликдир деб кўрсатилади [2].

Соҳага асосланган чет тилини ўқитишнинг топшириқларга асосланган моделининг бир намунаси, Андижон машинасозлик институти, Фарғона политехника институти ва Наманган қурилиш ва муҳандислик институтининг технология факультетларида тажриба ишлари олиб борилган ва бу

босқичда 270 нафар учинчи курс талабалари жалб қилинган. Иш уч босқичда амалга оширилган: биринчи босқичда (2016–2017) технология факультетларида (Машинасозлик технологияси ва жиҳозлари) инглиз тилини ўқитиш ва жорий қилиш муаммолари ҳолати ўрганилган. Экспериментнинг аниқлаштириш босқичида сўровнома ўтказилган, шунингдек ушбу масала бўйича ихтисослаштирилган адабиётлар ва мавжуд ўқув қўлланмалар, ўқитувчилар томонидан касбга йўналтирилган инглиз тилини ўқитиш даражаси ва инглиз тили билан фанлар алоқадорликни ва турдош фанларнинг интеграциясини амалда қўллашга тайёргарлиги ўрганилган [6]. Тажриба синов ишлари муваффақиятли яқунланган. Шу ўринда, CBI/STEM технологиясига асосланган дарснинг умумий тавсифини бериш ўринли деган фикрдамиз. Дарснинг дастлабки босқичида талабаларни нотаниш таркиб билан таништиришлари учун уларда баъзи бошланғич билимларни шакллантиришга ёрдам бериш муҳим бўлади. Шундай усуллардан бири, талабаларни чет тил муҳитига мослаштиришга асосланган фаолият яратиш бўлади. Ўқишдан олдинги босқичда мазмунни тушуниш учун луғат билан таништириш ҳам талаба учун зарур билимларни шакллантиришнинг яхши усулидир. Ниҳоят, турли визуал воситалардан, жумладан, расмлар, графиклар, диаграммалар, схемалар, видеолар ва чизмалардан илжи борица фойдаланиш керак бўлади, чунки биолог талабаларнинг визуал ўрганиш қобилияти гуманитар соҳада тахсил олувчиларга нисбатан анча юқори бўлади.

Адабиётлар

1. Ахмедова М. И. Медик талабаларнинг чет тилда касбий коммуникатив компетенциясини ахборот технологиялари ёрдамида шакллантириш. – Андижон: 2020. 16-б.
2. Исроилова Д. М. Нофилологик олий ўқув юртларида талабаларни фанлар алоқадорликда касбга йўналтирилган инглиз тилига ўқитиш (технология факультети мисолида). – Тошкент: 2020.
3. Максудова Х. Ф. Фармацевтика йўналишида инглиз тилини ўқитиш жараёнида талабаларнинг касбий лаёқатларини ривожлантириш.
4. Максудова Г. О. Интегратив ривожлантирувчи ёндашув асосида талабаларнинг хорижий тил тайёргарлигини такомиллаштириш. 13.00.01 – Педагогика назарияси. Педагогик таълимотлар тарихи Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертацияси. – Тошкент: 2021. 109-б.
5. Мисиров С. А. Касб-хунар коллежларида инглиз тили ўқитишнинг лингводидактик асослари. 13.00.02 – таълим ва тарбия назарияси ва методикаси (инглиз тили). Педагогика фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация а в т о р е ф е р а т и. – Тошкент: 2007.
6. Мухитдинова М. Р. Умумий ўрта таълим мактаби битирувчиларини инглиз тилига масофавий ўқитишнинг усул ва воситалари. П. Ф. Ф. Д (PhD).
7. Норматова Н. Н. Инглиз тилини ўқитишда иқтисодиёт йўналиши талабаларининг оғзаки нутқ қўникмаларини ривожлантириш. 13.00.02 – таълим ва тарбия назарияси ва методикаси (инглиз тили) педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (phd) диссертацияси автореферати. – Термиз: 2021. 8-б.
8. Обидова Г. Қ. Чет тилини ўқитиш жараёнида талабаларда экологик маданиятни шакллантириш технологиялари. 13.00.02 – таълим-тарбия назарияси ва методикаси. Педагогика Фанлари бўйича Фалсафа доктори (phd) диссертацияси. – Наманган: 2019. 49-б.
9. Оманов П. Х. Инглиз тилини ўқитишда талабалар ижтимоий-маданий компетенциясини аутентик видеоматериаллар воситасида ривожлантириш. Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси Автореферати. – Тошкент: 2021. 8-б.
10. Rumelhart D.E. Schemata: Building blocks of cognition. In R.J. Spiro., B.C. Bruce. and W.E. Brewer. Theoretical Issues in Reading Comprehension. Hillsdale N.J. Lawrence Erlbaum Association, 1980.
11. Саиджалалова С. М. Нофилологик олий таълим муассасалари бўлажак мутахассисларида нутқ компетенцияларини ривожлантиришнинг педагогик технологиялари. 13.00.02 - таълим ва тарбия назарияси ва методикаси (рус тили). Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD). Диссертацияси автореферати. – Тошкент: 2021. 8-9-б.

РЕЗЮМЕ. Ушбу мақола CBI/STEM технологияларининг айрим унсурларини ўзида акс эттирган ва муваффақиятли амалга оширилган илмий тадқиқот ишлари натижаларини муҳокама тортади. Биология ихтисослигида тахсил олаётган талабаларга CBI/STEM технологияларидан фойдаланган ҳолда дарс ўтишни ташкил қилишга асос бўлувчи илмий-амалий тажрибалар самараси ҳақида фикр билдирилган.

РЕЗЮМЕ. В данной статье обсуждаются результаты локальных успешных научных исследований в области ESP, которые напоминают некоторые элементы технологии CBI/STEM, и мнения об эффективности научно-практических экспериментов, которые являются основой для организации обучения английскому языку студентов-биологов с использованием технологий CBI/STEM.

SUMMARY. This article discusses the results of local successful research investigations in ESP that resemble some elements of CBI / STEM technology and opinions on the effectiveness of scientific and practical experiments, which are the basis for the organization of teaching English for biology students using CBI / STEM technologies.